

УДК 343.98

О. О. ЛЕОНІДОВА,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри гуманітарних та правових дисциплін

Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки,

М. Є. ДЕТЮКОВА,

старший викладач кафедри гуманітарних та правових дисциплін

Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки

КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ АБО ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ВИД ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

Надано кримінально-правову характеристику контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів як виду злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожна особа має право на охорону здоров'я [1]. Держава відіграє в цьому особливу роль, адже зобов'язана забезпечувати санітарно-епідеміологічне благополуччя усього населення країни. Злочини, передбачені розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – ККУ), посягають на здоров'я населення, яке є родовим об'єктом даного виду злочинів. Він охоплює собою безпеку біофізіологічного та психічного стану, що фактично сформувався, невизначеного кола осіб від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин і одурманюючих засобів, біологічних агентів і токсинів, радіоактивно забрудненої продукції, а також від поширення епідемій.

Радянські вчені, долаючи значні складнощі, що були викликані офіційним запереченням існування в соціалістичному суспільстві наркоманії, намагалися запропонувати об'єктивний погляд на дану проблему. З кінця 60-х років різні аспекти боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин досліджувалися в кандидатських дисертаціях, більшість із яких мали гриф «Для службового користування». Серед них слід відзначити К. Ш. Курманова, Г. Ю. Бувайлика, М. Ф. Орлова, К. А. Карповича, В. І. Тимофєєва, В. І. Охременка, О. В. Колесник, Г. М. Білика, І. Н. Дружиніна, Н. М. Толмачова, А. Е. Реджепова, Н. А. Мірошніченко, А. А. Музики, А. С. Якубова, П. М. Сбірунова, З. Х. Абазова, Д. Є. Метревелі, Е. Г. Гасанова, А. В. Горкіна, І. О. Никифорчина, О. М. Гуміна та інших учених.

У різні роки дана проблематика досліджувалася такими радянськими та вітчизняними авторами, як Е. А. Бабаян, Ю. В. Баулін, Б. С. Бейсенов, Т. А. Боголюбова, В. О. Глушков, М. Х. Гонопольський, О. М. Джужа, М. М. Кадиров, Перепелиця, Б. А. Протченко, Л. І. Романова, О. Я. Светлов, М. П. Селіванов, В. М. Смітєнко, В. П. Тихий, В. І. Ткаченко, К. А. Толпекін, С. Я. Улицький, Є. В. Фесенко, Е. Х. Чекушев тощо.

Насамперед зазначимо, що сьогодні Україна підтримує ініціативи міжнародної спільноти щодо боротьби з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. Вона ратифікувала відомі конвенції ООН 1961, 1971 та 1988 років. [2]. За ініціативою України Генеральна Асамблея ООН у 1990 р. прийняла політичну декларацію та всесвітню програму дій, оголосивши 90-ті роки десятиріччям боротьби з незаконним виробництвом та розповсюдженням наркотичних засобів і психотропних речовин.

Дійсно, суспільно небезпечні наслідки поширення наркоманії викликали потребу, поряд із вжиттям соціальних, економічних, медичних та інших заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, переглянути чинне кримінальне законодавство.

Перші кроки в цьому напрямку було зроблено шляхом прийняття цілої низки законів, а саме: «Про наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори» [3], «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [4] тощо.

Викладене вище свідчить про те, що сьогодні українська держава з метою забезпечення та охорони суспільних відносин у сфері народного здоров'я встановила особливий правовий режим обігу наркотичних засобів (державна монополія щодо їх обігу, спеціальний перелік цих засобів і речовин, обмеження їх використання лише окремими видами наркотиків і тільки з метою задоволення медичних потреб, контроль за їх обігом).

Нині недостатньо досліджено питання щодо об'єкта та предмета злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Зокрема виникли нові поняття: психотропні речовини, прекурсори, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин, фальсифіковані лікарські засоби. Чимало суперечливих моментів виникає під час кваліфікації діянь, пов'язаних з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів (відмежування розкрадання останніх від розкрадання державного чи колективного майна, придбання від вживання наркотиків, визначення розмірів предмета злочинів, вчинюваних на ґрунті наркоманії, і моменту їх закінчення тощо).

Дійсно, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів належать до глобальних проблем сучасності. Йому притаманний високий ступінь суспільної небезпечності, зумовлений тяжкими наслідками не тільки для здоров'я конкретної особи, а й для народного здоров'я, економіки, для кожної окремої сім'ї та суспільства в цілому.

Сьогодні фахівці не вагаються щодо оцінки ситуації в Україні: набуло досить широкого розповсюдження немедичне вживання наркотичних засобів і психотропних речовин; є належний попит з боку споживачів і достатня пропозиція з боку постачальників; вже створено кримінальний ринок наркотиків на рівні організованих злочинних угруповань. Доведено, що поширення захворювання на СНІД тісно пов'язано перш за все з погіршенням наркологічної ситуації в країні [5].

А. А. Музикою був зроблений висновок, що родовим об'єктом злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, є суспільні відносини, які забезпечують сприятливі умови і можливості невизначеному колу осіб перебу-

вати у живому стані, користуватися благами життя, здорового буття [6].

У зв'язку з великим попитом на наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори з'явилось таке суспільно небезпечне діяння, як контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, кримінальна відповідальність за яке настає за ст. 305 ККУ.

Слід зазначити, що склад злочину, передбаченого ст. 305 ККУ, є спеціальним щодо складу злочину, передбаченого ст. 201 ККУ. Сьогодні контрабанда (ст. 201 ККУ) і контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 ККУ) знаходяться в різних розділах ККУ. На нашу думку, контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів є різновидом контрабанди і являє собою переміщення зазначених засобів і речовин через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням їх від митного контролю [7].

Водночас не визнається контрабандою перевезення на суднах чи літаках міжнародного сполучення обмеженої кількості наркотичних засобів і психотропних речовин, необхідних для надання невідкладної медичної допомоги, а також у випадках, коли літак, що перевозить повітряним шляхом партію наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, пролітає над територією країни без посадки.

Предмет є обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 305 ККУ і його визначення має важливе значення, оскільки даний злочин належить до так званих «предметних» злочинів. Відсутність такої ознаки виключає можливість кваліфікації діяння особи за вказаною статтею [8]. Наркотичними засобами є включені до затвердженого переліку речовини природного і синтетичного характеру, препарати і рослини, які становлять небезпеку в разі зловживання ними (наприклад кокаїн, гашиш, конопля, анаша – природні; перетин, фенамін – синтетичні). Психотропні речовини, у свою чергу, – це включені до затвердженого переліку речовини природного та синтетичного походження препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності, або чинити депресію, або стимулювати вплив на центральну нервову систему, або викликати порушення сприйняття емоцій, мислення чи поведінки

і становлять небезпеку в разі зловживання ними (мексалін, амфітамін, барбітал, діазепам, фелазенам тощо). Прекурсори наркотичних засобів – це речовини та їх солі, що використовують при виробленні і виготовленні наркотичних засобів (ацетон, етиловий ефір, соляна кислота, сірчана кислота тощо). Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють [2]. Щодо фальсифікованого лікарського засобу, то слід зазначити, що це лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком із них) про лікарський засіб із відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений в інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком із них), у тому числі складу, про лікарський засіб із відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України [9]. Вищезазначені речовини та засоби і є предметом контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Основним безпосереднім об'єктом даного виду злочину є встановлений кримінальним законом порядок суспільних відносин у сфері охорони здоров'я населення, який порушується при незаконному переміщенні цих засобів через митний кордон України. Додатковим безпосереднім об'єктом є порядок суспільних відносин у сфері економічно-господарської діяльності держави [10].

Наступним елементом складу злочину є суб'єкт, тобто будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла 16-ти років. Дані ознаки суб'єкта є загальновідомими і не потребують детального аналізу. Лише підкреслимо, що дане діяння може бути також вчинене і спеціальним суб'єктом.

Що ж до об'єктивної сторони злочину, то вона виражається в активних діях, а саме: незаконному переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів, які вказані в диспозиції ст. 305 ККУ, за наявності хоча б однієї з передбачених у диспозиції цієї статті ознак. При цьому об'єктивна сторона пе-

редбачає два альтернативні способи вчинення даного злочину: перший полягає в переміщенні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України, поза митним контролем, а другий включає приховування від митного контролю.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є місце вчинення злочину, тобто митний кордон України, яким є межі митної території України. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, за винятком меж території спеціальних митних зон та меж штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. Межі території спеціальних митних зон та штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять митний кордон України [11].

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів визнається закінченим злочиним із моменту їх фактичного незаконного переміщення через митний кордон України, яке може бути здійснене шляхом як перевезення, так і пересилання зазначених предметів через митний кордон.

Якщо предмети контрабанди виявлено під час огляду чи переогляду речей або ж особистого огляду при виїзді за межі України, вчинене кваліфікується за статтями 15 і 305 ККУ.

Суб'єктивна сторона даного складу передбачає наявність умисної форми вини у виді прямого умислу. При цьому особа усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій і прагне їх вчинити. Отже, при здійсненні вказаного діяння винний усвідомлює незаконність своїх дій з переміщення вищенаведених засобів і речовин через митний кордон України поза митним контролем чи з приховуванням від митного контролю і бажає в обхід встановлених правил ввезти їх в Україну чи вивезти з неї.

Кваліфікуючими ознаками злочину є: вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів повторно; за попередньою змовою групою осіб; якщо предметом цих дій були особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини або наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або

фальсифіковані лікарські засоби у великих розмірах, а особливо кваліфікуючими ознаками є: вчинення організованою групою, а також якщо предметом цих дій були наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби в особливо великих розмірах.

Зазначимо, що поняття «великий та особливо великий розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я [7].

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» розміри наркотичних засобів визначаються на підставі існуючої практики боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та з урахуванням існуючої міжнародної практики, що базується на визначеній добовій дозі за даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками ООН (великі розміри – у межах від 100 до 1000 визначеної добової дози. Особливо великі розміри перевищують 1000 визначеної добової дози) [12].

Відкритим залишається питання про визначення великих та особливо великих розмірів фальсифікованих лікарських засобів. Тому, на нашу думку, Міністерству охорони здоров'я доцільно було б прийняти та затвердити таблицю невеликих, великих та особливо великих розмірів фальсифікованих лікарських засобів, яка б стала допоміжним інструментом у вирішенні питання при кваліфікації ст. 305 ККУ.

Наведемо деякі статистичні дані за останні роки щодо виявлення фактів контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. За результатами роботи Державної митної служби України протягом 11 місяців 2010 р. митними органами України порушено 312 кримінальних справ про контрабанду на суму 672 997 тис. грн., виявлено 1 101 факт незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Із незаконного обігу вилучено: кокаїну – 737,07 кг; канабісу – 41,51 кг; трамадолу – 550 987 капсул та 1 445 пігулок, психотропних речовин – 27 602 пігулки, прекурсорів – 24 855,1 кг; 40 830 пігулок [13]. Упродовж 10 місяців 2011 р. порушено 336 кримінальних

справ про контрабанду на суму 437,6 млн грн. Митними органами виявлено 1 656 випадків незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з обігу вилучено 7,7 кг героїну, 3,1991 кг кокаїну, 39,2035 кг канабісу, 1,9011 кг смоли канабісу, 42 443 пігулки, 166 ампул психотропних речовин, 6 678 пігулок, 8,2235 л (прекурсорів) та 2 078 кг прекурсоромісних речовин [14].

Незважаючи на це, боротьба з контрабандою залишається одним із найважливіших напрямів правоохоронної діяльності держави. Зумовлюється це потенційною небезпекою, яка пов'язується з таким злочином, адже небезпідставно визнано, «...що контрабанда є складовою організованої злочинності у сфері економіки, а її скоєння наносить найбільші збитки економіці держави» [15, с. 63].

У сучасних умовах ефективна діяльність органів охорони державного кордону України в боротьбі з контрабандою можлива лише у взаємодії з іншими правоохоронними органами. Підтвердженням цього є організаційно-правові основи діяльності Державної Прикордонної Служби України [16, с. 307].

Отже, з перерахованого вище варто зазначити, що Україна, яка є невід'ємною частиною світової спільноти, не могла довго перебувати поза глобальною епідемією наркоманії, яка породила таке суспільно небезпечне явище, як контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Значущість цієї проблеми у країні зростає з кожним роком. Статистичні дані свідчать про збільшення показників перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів через митний кордон України. Тому ми пропонуємо наступне:

1) Кабінету Міністрів України – розробити Державну програму протидії контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України;

2) посилити контроль з боку держави за діяльністю митних органів, прикордонної служби, які мають забезпечувати порядок проходження товарів через кордон;

3) Міністерству охорони здоров'я – розробити та затвердити Таблицю невеликих, великих та особливо великих розмірів фальсифікованих лікарських засобів для правильної кваліфікації діяння, передбаченого ст. 305 ККУ.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога : зб. док. Кн. 1. – К. : Юрінком, 1996. – 1184 с.
3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори : закон України від 15 лют. 1995 р. № 61/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 10. – Ст. 61.
4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : закон України від 15 лют. 1995 р. № 63/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 10. – Ст. 63.
5. Климовська Н. Україна розжилася на власний вірус СНІДУ / Н. Климовська // Київські відомості. – 1995. – 6 груд.
6. Музыка А. А. Об'єкт злочинів, пов'язаних з наркоманією / А. А. Музыка // Право України. – 1997. – № 12. – С. 90–95.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : за станом на 4 листоп. 2011 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
8. Дрьомов С. Наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори як предмет злочинів, передбачених у розділі XIII Особливої частини КК України [Електронний ресурс] / С. Дрьомов // Юридичний радник. – 2008. – № 2 (22). – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stride/ur/?m=rubricator&rub=44&art=608>.
9. Про лікарські засоби : закон України від 4 квіт. 1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 22. – Ст. 86.
10. Сорока С. О. Об'єкт контрабанди наркотичних засобів: дискусійні питання / С. О. Сорока // Митна справа. – 2011. – № 2. – С. 70–75.
11. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : за станом на 5 лип. 2011 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=92-15>.
12. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу [Електронний ресурс] : наказ Міністерства охорони здоров'я від 1 серп. 2000 р. № 188. – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0512-00>.
13. Результати роботи Державної Митної служби України у напрямку боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил за 11 місяців 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?art_id=2397069&cat_id=2019724.
14. Результати роботи Державної Митної служби України у напрямку боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил за 10 місяців 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ses-help.org.ua/articles/5181>.
15. Контрабанда: засоби попередження та протидії : навч. посіб. / [Б. В. Романюк, М. І. Камлик, В. В. Коваленко та ін.] ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва, Б. В. Романюка. – К. : МІВВЦ, 2001. – 118 с.
16. Капітанчук Л. Ю. Роль та місце Державної прикордонної служби України у протидії нелегальній міграції / Л. Ю. Капітанчук // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 303–309.

Надійшла до редколегії 10.09.2011

ЛЕОНИДОВА Е. А., ДЕТЮКОВА М. Е. КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ ИЛИ ПРЕКУРСОРОВ И ФАЛЬСИФИЦИРОВАННЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ КАК ВИД ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ И ПРЕКУРСОРОВ

Дана уголовно-правовая характеристика контрабанды наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и фальсифицированных лекарственных средств как вида преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров.

LEONIDOVA O., DETIUKOVA M. SMUGGLING OF NARCOTICS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES OR PRECURSORS, OR ADULTERATED DRUGS AS A KIND OF CRIMES RELATED TO ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND PRECURSORS

The penal characteristics of smuggling of narcotics, psychotropic substances, their analogues or precursors, or counterfeited medicines as crimes related to illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors is given.